

23. *Академічне релігієзнавство: Підручник / За ред. А. Колодного. – К., 2000.*
24. *Петрик В. Технології маніпулювання свідомістю, які використовуються в неокультурі та деструктивна діяльність їхніх представників // Юридичний журнал. – 2009. – № 6.*
25. *Адліванкин И. Нашествие: в окружении сект и оккультизм. – М., 2004.*
26. *Musitu Lufungula W., Kitoko Matumona W. Nouveaux mouvements religieux et identite culturelle. – Chicoutimi, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://classiques.uqac.ca/collection_sciences_developpement.*
27. *Харитонова В.И., Ожиганова А.А., Купряшина Н.А. В поисках духовности и здоровья (новые религиозные движения, неошаманизм, городской шаманизм) // Исследования по прикладной и неотложной этнологии. – М., 2008. – Вып. 207.*
28. *Яковлева Ю. А. Нетрадиционные религиозные организации и социальная среда (Дисфункциональность взаимодействия) // Общественные науки и современность. – 2009. – № 3.*
29. *Двадцать лет религиозной свободы в России / Под ред. А. Малащенко, С. Филатова. – М., 2009.*

Orlow W.M. The characteristic features of new religious movements in the ukrainian and foreign studies. In this article are analysed the characteristics of new religious movements, reflected in the scientific works of ukrainian and foreign researchers.

Key words: eclecticism, new religious movements, orientalism, syncretism, the charismatic leader.

Л. М. Ямпольська

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕОРІЙ У ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Стаття присвячена дослідженню європейських інтеграційних процесів у зарубіжній історичній та економічній науці. Автором проаналізовані концепції федералізму, функціоналізму, інституціоналізму та міждержавного підходу, а також інтерпретація явища «інтеграція» фундаторами цих шкіл. Зроблено висновки про вплив досліджуваних теорій на пояснення характеру інтеграційних процесів глобального та регіонального масштабу.

Ключові слова: інтеграційні процеси, інтеграційні теорії, федералізм, функціоналізм, інституціоналізм.

Аналіз сучасного перебігу європейських інтеграційних процесів неможливий без урахування історії розвитку ідеї об'єднаної Європи та основних теоретичних підходів, які були започатковані та розвивалися впродовж кількох сторіч європейської історії. Тому вивчення різних форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння сутності сучасних теорій та концепцій створення Європодому, а також практичних заходів щодо їхньої реалізації, починаючи з другої половини 1940-х рр. У сучасних умовах, коли на Європейському континенті відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури та географічного розширення «на схід», теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу є актуальним завданням для наукового співтовариства, політичних еліт і пересічних громадян Європи.

Вирішення цієї проблеми започатковане в працях європейських науковців Ф. Тоді [1], Н. Мусиса [2], С. Гоці [3] та ін., що вийшли в світ на початку ХХІ ст. і присвячені огляду спільних політик ЄС та загальній оцінці інтеграційних процесів на Європейському континенті. Історія розвитку зарубіжних інтеграційних шкіл, зокрема федералізму та функціоналізму, з акцентом на правових аспектах, проаналізована в працях російських дослідників В. Шемятенкова [4], Р. Бугрова [5], В. Вербіцького [6], Н. Овчаренко [7], М. Стрежньової [8]; українських науковців О. Білоруса [9], І. Грицяка [10], В. Копійки, Т. Шинкаренко [11], Д. Лук'яненка [12] та ін. Проте,

попри узагальнюючий характер, ці дослідження мають і певні недоліки: надання переваг окремим концепціям в історичному розвитку регіональної інтеграції, поверховий компаративний аналіз інтеграційних студій, односторонній (суто економічний чи суто політичний) підхід до дефініції явища «інтеграція», ігнорування його залежності від духовно-ідеологічних стереотипів окремих націй.

Метою статті є спроба пошуку більш врівноваженого підходу до впливу інтеграційних теорій на реалії перебігу процесів євробудівництва у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Завданнями дослідження є аналіз зарубіжних інтеграційних теорій вказаного періоду, а також спроба інтерпретації поняття «європейська інтеграція» в межах розвитку досліджуваних концепцій.

Сутність методології інтеграційних теорій полягає в тому, що з усієї сукупності явищ певного ступеню обґрунтованості виділяється один чи декілька аспектів, на яких базується певна формально-логічна система – теорія. Сума теорій, здатних до конкуренції між собою, дозволяє всебічно зрозуміти предмет дослідження, оскільки Європейське економічне співтовариство (Європейський Союз) є сукупністю юридичної, політичної та економічної систем і перебуває в процесі безперервного розвитку [4, 320]. Одним із аспектів методології є ідентифікація предмета дослідження. З нашого погляду, доцільно виділити чотири основних підходи до проблеми дефініції явища «європейська інтеграція». 1. Європейське економічне співтовариство і Європейський Союз розглядаються як міжнародні організації, оскільки інтеграційні інститути в Європі створені національними державами, котрі відіграють провідну роль у процесі їхнього функціонування. 2. Європейську інтеграцію можна розглядати як різновид регіонального процесу, оскільки в її основі лежить територіальна прив'язка, яка визначає особливості інтернаціоналізації виробництва, торгівлі та інвестицій. 3. Поняття європейської інтеграції визначається як найвищий рівень національних політичних систем і процесів – наднаціональне утворення. 4. Євроінтеграція визначається унікальним загальносвітовим явищем, яке відчуває вплив зовнішнього світу і впливає на його еволюцію. Ці чотири альтернативи визначають «полюси» європейських досліджень і загальних інтеграційних теорій. Серед теорій європейської інтеграції, які вплинули на інтерпретацію самого поняття, найбільшої уваги заслуговують такі, як федералізм, функціоналізм, неофункціоналізм, міждержавний підхід та інституціоналізм. Дещо відокремлено стоять суто економічні інтеграційні теорії.

Концепція найбільш впливового напрямку – федералізму – була реставрована після закінчення Другої світової війни в ідеї Сполучених Штатів Європи експрем'єром Великої Британії В. Черчиллем у вересневій промові 1946 р. в Цюріхському університеті, з нагоди присвоєння звання почесного доктора наук. Нагадавши про «серію страшних націоналістичних сварок», які привели Європу до Другої світової війни, він закликав «відновити європейську сім'ю» – «федеральну систему», яку можна було б назвати Сполученими Штатами Європи [13, 44].

Теоретика федералізму, що почав формуватися у другій половині 40 – 50-х рр. ХХ ст. і визначив характер перших інтеграційних угруповань у Західній Європі, – В. Гатц (Німеччина), А. де Гаспері (Італія), Ж. Монне (Франція), виходили з того, що федеративна система є ідеальною для яскравого конгломерату західноєвропейських держав, які заплуталися в тенетах «національного егоїзму» [14, 403]. Ідейним підґрунтям традиційної федералістської концепції став принцип, що передбачав підпорядкування національних і регіональних органів управління спільним наднаціональним структурам, за якого територіальні одиниці повинні передати центральному уряду частину своїх повноважень, зберігаючи певну автономію.

Об'єднана Європа як кінцева мета діяльності європейських федералістів ґрунтувалася на історичній і культурній єдності народів, необхідності забезпечення миру та демократії, вирішенні економічних і політичних проблем, які перебували поза межами компетентності національної держави. У федералістській інтерпретації термін «інтеграція» мав, здебільшого, політичний відтінок і передбачав делегування права прийняття рішень органам управління, функціонери котрих не репрезентували інтереси країн, громадянами яких були [11, 16]. Спроби практичної реалізації концепції класичного федералізму в 1950–60-х рр. виявили свою неспроможність. Колапс проєктів Європейського оборонного та політичного співтовариств 1954 р., планів Фуше в 1960 і 1962 рр. довели передчасність політичної інтеграції та невідповідність більшої частини пересічних громадян і частини політичної еліти держав-членів ЄС до сприйняття наднаціональних структур.

Проти «егоїзму держав» виступили представники іншого політично-філософського напрямку – функціоналізму, підвалини якого закладалися в 50-х рр. ХХ ст. Його засновник, англійський науковець Д. Міграні, вважав первинною для міжнародного співробітництва не форму співтовариства, а функції, котрі йому належить виконувати. Особливістю його вчення було положення про те, що «транснаціональні організації, на відміну від національних держав, краще забезпечують людські потреби» [15, 32]. Функціоналісти зазначали, що міжнародні організації не є самодостатніми, а швидше слугують засобами для досягнення завдань, продиктованих людськими потребами, тому мусять бути гнучкими, тобто модифікувати свої завдання (функції) відповідно до обставин [16]. Ці ідеї були використані прихильниками трансатлантичної інтеграції та відновлення преференційної зони на рівні Співдружності націй в американських і британських політичних колах упродовж другої половини ХХ ст.

Неофункціоналізм як ідейно-політичний напрям поглибив теорію функціоналізму в середині 1950–60-х рр. Американський політолог Е. Хаас у праці «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили 1950–1957 рр.» (1968 р.) обґрунтував особливості підходу, в межах якого не залишилося місця для самостійної ролі держави. Національні держави виступали як вектор діяльності різних суспільних груп за інтересами, а політика розглядалася як «ринок», де групи інтересів конкурували між собою за право внеску в механізм прийняття рішень і впливу на результат цього процесу [17, 47].

Основною складовою неофункціоналістських теорій стала концепція «переливання», що лежала в основі теоретично обґрунтованого «методу Монне» (економічна інтеграція повинна передувати політичному об'єднанню, принцип наднаціональності як основа інтеграційного процесу передбачав передачу частини національних повноважень на наднаціональний рівень) [14, 395]. Логіка «переливання» обумовлювала неминучість не тільки поширення інтеграції на нові сфери, але й її якісний розвиток – «поглиблення», тобто перехід до більш високих форм інтеграційного будівництва. Концепція «переливання» передбачала розвиток у тих галузях, які виявлять найбільш продуктивні результати, що вплинуло на формування інтеграційної концепції «Європа за вибором», що отримала свій розвиток у межах ЄС упродовж 80–90-х рр. ХХ ст.

Хвиля націоналізму, що прокотилася в межах ЄС наприкінці 1960-х рр., сприяла виробленню міждержавного підходу в студіюванні європейської інтеграції. Його теоретик, американський політолог С. Хоффман, у праці «Європейські есе», що вийшла на початку 1970-х рр., а також у публікаціях 1980–90-х рр. «Європейське співтовариство і 1992 рік» [18], «Криза європейської ідентич-

ності переглянута» [19] зробив акцент на недооцінених можливостях міждержавного співробітництва. Визначивши державні інтереси як «конструкції» політики інтеграційних союзів, він підняв проблему збереження національного суверенітету, відстоювання основних важелів управління за національними державами. Сам інтеграційний процес мав виконувати лише контролюючу функцію. Політика урядів Великої Британії стосовно перспектив валютної, зовнішньополітичної та оборонної політики Євросоюзу певною мірою корелювала з цим підходом.

Найближче до міждержавного підходу перебувала теорія інституціоналізму, заснованого на принципі раціонального вибору, що визначав відносну самостійність і активну політичну роль державних і загальноєвропейських інститутів, здатних приймати рішення і структурувати політичні ситуації [20]. Складові концепції інституціоналізму перекликалися з макроекономічною теорією неолібералізму. Засновники цього напрямку англійські науковці К. Армстронг і С. Балмер у праці «Конвергенція та Єдиний європейський ринок» (1998 р.) визначили інститути ЄС як «сукупність формальних і неформальних інституцій, втілених у них нормах і символах, а також інструментів політики та політичних процедур» [21, 52].

Слід зазначити, що на інтерпретацію поняття та розвиток процесу «європейська інтеграція» значною мірою вплинули й суто економічні концепції провідних західноєвропейських вчених – Е. Гартога [22], Б. Баласси [23], В. Ренке, В. Гатца, Д. Робінсона, Дж. Вайнера [6], В. Гальштейна, Л. Тіндемаса [24], що дало змогу дослідити різноманітні підходи науковців, політичної еліти в країнах-членах ЄС (ЄС) стосовно визначення особливостей участі окремих країн у європейських і міжнародних інтеграційних угрупованнях.

Наголошуючи на поліваріантності трактування явища «інтеграція» в європейській економічній думці другої половини ХХ ст., слід зауважити, що більшість економістів відносили його виключно до сфери міжнародних відносин (урядянської економічній науці тлумачення цього явища до середини 1980-х рр. було або зовсім відсутнім, або копіювало дефініції західноєвропейських і американських шкіл).

Англійський економіст Е. Гартог у праці «Європейська економічна інтеграція: реалістична концепція» (1953) тлумачив термін «інтеграція» як «різновид міжнародного співробітництва, який слід відрізнити від поняття гармонізації та відносити до взаємних консультацій з важливих питань економічної політики» [22, 95]. Німецький науковець В. Шнайдер пов'язав поняття економічної інтеграції з існуванням міжнародного обміну, що відбувається між незалежними в економічному відношенні країнами на світовому ринку. Для з'ясування сутності терміну автор протиставив становище абсолютної економічної ізоляції повному об'єднанню [6, 103].

Прихильники економічного лібералізму розглядали поняття глобальної та регіональної інтеграції як багатоступеневий процес, котрий приводить до відновлення ідеалів вільного ринку. Підпорядкування інтеграційних процесів ринковим законам, на думку німецького економіста В. Гатца, заважали політичні фактори, оскільки інтеграція відповідала такій системі економічних відносин, за якої відсутній будь-який вплив з боку держави [6, 104].

Таким чином, на середину ХХ ст. у працях західноєвропейських економістів сформувалися дві інтеграційні концепції. Першу, що витікала з теорії економічного лібералізму А. Сміта і Д. Рікардо, відстоювали уряди Великої Британії, не схильні до наднаціональної політичної інтеграції. Ця теорія полягала в обмеженому впливі наддержавних органів на встановлення єдиного економічного простору – вільної зони торгівлі. Згідно з концеп-

цією неолібералів, «політична інтеграція конфедеративного типу потрібна лише в тій мірі, в якій може сприяти функціонуванню механізму конкуренції» [24, 116]. Так, на основі неолібералістських концепцій можна пояснити тривале відчуження окремих країн, зокрема Великої Британії, від євроінтеграційних процесів, а також обережно-прагматичний підхід британських урядів до участі в європейському будівництві в межах ЄС.

Англійський економіст Б. Баласса у праці «Теорія економічної інтеграції» (1961 р.) обґрунтував іншу концепцію – регіоналізму (інституціоналізму, протекціонізму) [23]. За цією концепцією, при високому рівні продуктивних сил один лише вільний ринок не в змозі забезпечити найбільш раціональне розміщення економічного потенціалу, тому «необхідна уніфікація податкової, монетарної, соціальної, аграрної, транспортної політики, доцільним є використання спеціальних політичних інструментів для закріплення інтеграційного порядку» [24, 118]. Ця концепція означала обмеження державного суверенітету на користь наднаціональних органів і як наслідок – посилення політичної інтеграції. Саме за цією теорією пішов розвиток інтеграційних процесів у межах ЄЕС, що визначило особливості підходу та активність залучення до них Франції, Німеччини, Італії. Отже, інституціоналістські економічні теорії пояснюють проблему наднаціональності в ЄС і вказують на перестороги участі в ньому для країн – потенційних кандидатів на членство ЄС. Найбільшим досягненням одного з теоретиків економічного інституціоналізму Б. Баласса стало створення стрункої концепції ступенів міжнародної економічної інтеграції, яких він виділяв шість (цією класифікацією до цього часу користуються більшість європейських, зокрема і українських науковців) [23, 240]. Перший: зона преференційної торгівлі – зона з особливим пільговим торговельним режимом, коли країни-учасниці знижують взаємні тарифи на імпортовані товари, зберігаючи однаковий рівень тарифів у торгівлі з іншими країнами (Співдружність націй). Другий: зона вільної торгівлі, в якій діє особливий пільговий торговельний режим для країн-учасниць на основі відміни внутрішніх мит, а країни-учасники при цьому не втрачають права на самостійне визначення режиму економічних відносин з третіми країнами (САВТ і НАФТА). Третій: митний союз, який передбачає єдність митної території, однак забезпечує спільний торговельний режим щодо третіх країн (Андська група та КАРИКОМ – Співтовариство країн Карибського басейну). Четвертий: спільний ринок, що включає умови вільної торгівлі, митного союзу і забезпечує вільне переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталів між країнами-учасницями (класична модель ЄЕС). П'ятий: економічно-валютний союз, який передбачає гармонізацію економічних заходів і проведення єдиної валютно-фінансової політики між його державами-членами (Європейський Союз на стадії еволюції). Шостий: повний союз, що охоплює, крім вищезазначених аспектів, процеси політичної інтеграції. На нашу думку, завдяки такому розширеному тлумаченню явища «інтеграція», інституціоналізм залишається одним із найбільш перспективних варіантів використання системних досліджень для вивчення еволюції сучасних економічних, політичних і міжнародно-правових процесів, пояснення характеру інтеграційних процесів глобального та регіонального масштабу.

Таким чином, аналіз низки зарубіжних інтеграційних теорій і концепцій, які склалися в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. і розвивалися паралельно з західноєвропейськими інтеграційними угрупованнями, дає можливість зробити наступні висновки. Дефініція терміну «європейська інтеграція» набуває статусу проблеми загальнотеоретичного рівня, з огляду на існування великої кількості напрямів дослідження інтегра-

ційних процесів, теорій і концепцій, кожна з яких відрізняється тлумаченням цього явища. Європейська інтеграція як явище розглядалася фундаторами інтеграційних концепцій у двох аспектах: політичному та економічному, інтерпретація яких започаткувала масштабну дискусію навколо інтеграційних процесів, де центральною була проблема визначення статусу держави. Отже, при проведенні наукових досліджень з проблематики інтеграційних процесів, слід толерантно поставитися до інтерпретації поняття «інтеграційне об'єднання», що не завжди визначається існуванням органів наднаціональної і національної влади та розподілом між ними певних повноважень. Врахування положень таких інтеграційних теорій, як федералізм, функціоналізм, міждержавний підхід, інституціоналізм та інших стане в допомозі досліднику при визначенні характеру угруповань, обґрунтованні проблеми наднаціональності в ЄС, а також особливостей підходу політичних еліт і громадськості європейських країн до процесу будівництва Євродому.

1. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Пер. з англ. – К., 2001.
2. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Пер. з англ. – К., 2005.
3. Гоці С. Урядування в Об'єднаній Європі / Пер. з іт. – К., 2003.
4. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция. – М., 2003.
5. Бугров Р.В. Интеграция в теории международных отношений: обзор современных подходов. – М., 2005.
6. Вербицкий В. Исследование процессов интеграции в работах западных ученых-экономистов // Вопросы общественных наук: Науч. сб. – Вып. 83. – К., 1990.
7. Овчаренко Н.Е. Модели современных интеграционных процессов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.xserver.ru/user/msipr.
8. Стрешнева М. Интеграция и вовлечение как инструменты глобального управления [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.intertrends.ru/seventh/002.htm.
9. Білорус О.Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. – К., 1998.
10. Грицяк І. Право та інституції Європейського Союзу. – К., 2004.
11. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К., 2001.
12. Лук'яненко Д.Г. Міжнародна економічна інтеграція. – К., 1996.
13. Rippon G., Mayhew C., Harlech P. Europe: the case for going in. – London, 1971.
14. Монне Ж. Реальность и политика. Мемуары / Пер. с фр. – М., 2001.
15. Mitrany D. Working peace system. – Chicago, 1966.
16. Функціоналізм [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://mirslavare.com/content_psy.
17. Haas E. The uniting of Europe: political, social and economic forces 1950 – 1957. – Stanford, 1968.
18. Hoffmann S. The European Community and 1992 // Foreign affairs. – 1989. – Vol. 68. – № 4.
19. Hoffmann S. Europe's identity crisis revisited // Daedalus. – 1994. – Vol. 123. – № 2.
20. Проблемы интеграционных процессов в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://5ka.ru/98>.
21. Armstrong K., Bulmer S. The Governance of the Single European Market. – Manchester, 1998.
22. Hartog E. European economic integration: realistic conception. – London, 1953.
23. Balassa B. The theory of economic integration. – Homewood, 1961.
24. European integration: selected readings. – London, 1972.

Iampol'ska L.M. The development of the integration theories in the foreign historiography in the second half of the XX – the beginning of the XXI centuries. The article is devoted to the research of the European integration processes in the foreign historic and economic science. The author has analysed the conception of federalism, functionalism, institutionalism and integration approach, and also the interpretation of the phenomenon «integration» by the initiators of these schools. The conclusion

about the influence of the researched theories on the explanation of the character of the global and regional integration processes have been made.

Key words: integration process, integration theories, federalism, functionalism, institutionalism and integration approach.

К. В. Івангородський

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ЕТНІЧНОЇ ІСТОРІЇ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

У статті проаналізовано політико-ідеологічний контекст сучасної російської історіографії етнічної історії східних слов'ян.

Ключові слова: політико-ідеологічний контекст, російська історіографія, етнічна історія, східні слов'яни.

Проблема етногенезу східних слов'ян належить до числа тих, які ніколи не втратять своєї актуальності та, на превеликий жаль, етнополітичного потенціалу. Це яскраво демонструє і сучасність. Поява незалежних держав, у яких домінуючими етносами є східнослов'янські спільноти, зумовила і нові тенденції наукового переосмислення етнічної історії цих спільнот, які щоправда не завжди відзначаються об'єктивністю та неупередженістю. Крім відвертої політичної заангажованості деяких поглядів, пошуку істини в цьому напрямі істотно шкодять також бажання певних авторів «відшукати» у слов'янській давнині етнічні сенсації, а з іншого полюсу – небажання вести конструктивні дискусії з представниками різних наукових таборів щодо цієї, дійсно непрості проблематики. Зайвим тому підтвердженням є власне і відсутність будь-якої історіографічної рефлексії з цього приводу, причому не лише в російській, але і в українській, і в білоруській історичній науці.

Безперечно етнічного розвитку східних слов'ян зумовлена фундаментальністю та засадничістю цієї сторінки минулого для всієї східнослов'янської історіографії, а тому «в межах розвитку національних слов'янських історіографій у XVIII – XX ст. історія „давніх” слов'ян до IX – X ст. неминуче ставала вступною частиною до узагальнюючих національних історій» [1, 3]. Дотепер багатьох істориків, у тому числі й російських, хвилює проблема (вже, можна сказати, «легендарної» в межах загальнослов'янської історіографії) так званої «прабатьківщини слов'ян», пошуки якої ведуться не одне століття. Так, Ю. Денісов з цього приводу слушно зауважує: «Деякі версії були відкинуті з різних причин, у тому числі через їхню неспроможність, інші не отримали підтвердження в результаті археологічних досліджень, але і сьогодні, в XXI ст. кількість версій походження слов'ян залишається досить значною. Пошук прабатьківщини слов'ян ускладнюється ще й тим, що цей процес не обмежується лише боротьбою наукових ідей, а охоплює сфери ідеології та політики. Відтак, питання, де і коли з'явилися перші слов'яни, залишається відкритим» [2, 4]. До цього варто додати ще й не завжди адекватне теоретичне наповнення інтерпретації слов'янського етногенезу. Тому з кожним новим поколінням істориків ситуація заплутується ще більше.

Доволі непростою вона залишається й у сучасному історіографічному просторі, зумовленого зміцненням традицій національного східнослов'янського історіописання. Не оминають своєю увагою це явище і сучасні російські фахівці, зокрема Л. Горізонтов, на думку якого, в постсоціалістичний час заговорили про націоналізацію історії, а в міру її дерадіянізації гору взяли саме національні пріоритети. В результаті, «за наявності загальних типологічних рис, у різних країнах склалися специфічні історіографічні ситуації, що наповнюють національність

науки реальним змістом» [3, 7]. З огляду на це, можна констатувати, що й проблема етнічної історії східних слов'ян виходить по суті за рамки винятково фахової історії, але й перетворюється на цілком реальний інструмент конструктивістських концепцій сучасних національних історіографій. Тому «сучасні процеси у пострадянських державах неможливо збагнути, ігноруючи етніцизм, тобто постійне використання етнічного фактора в ідеології та політиці» [4, 283]. Звіси, до речі, й міжетнічна напруга, характерна для всього пострадянського простору, є не стільки результатом діяльності якихось «зловредних» (тут і далі для збереження смислового контексту в куткових дужках ми подаємо російські фразеологізми. – К. І.) екстремістів (хоча й таких чимало), скільки похідним від базисних світоглядних установок усього суспільства [4, 323].

Подібні процеси спостерігаються й на рівні сучасних національних історіографій, у межах яких дедалі більше з'являються різноманітні етнічні стереотипи і відносно спільнот, історію яких вони репрезентують, і відносно сусідніх етносів. Як правило, наука сприймає їх із суспільного середовища, з попередньої наукової традиції та з політичної кон'юнктури. На думку Л. Горізонтова, такі «етноісторіографічні стереотипи становлять стійкі уявлення щодо історичної науки відповідно до її державної „прописки”, „національності”» [3, 6]. Попри те, що така проблема присутня в усіх сучасних східнослов'янських історіографіях, вона дотепер майже не досліджена та перебуває поки що на стадії становлення, на чому наголошує і вищезазваний фахівець. Інший відомий російський славіст А. Мильніков з цього приводу стверджує: «Уявлення того чи іншого етносу про самого себе та про інші, перш за все суміжні, народи та, навпаки, останніх про цей етнос являють собою складний, багатозначний соціокультурний та історико-психологічний феномен, комплексно з культурологічних позицій досліджений ще не достатньо та без урахування системного підходу. Між тим, будучи якнайтісніше пов'язаним із процесами міжнародного спілкування та зумовленим ними ступенем щільності міжетнічних інфозв'язків, цей феномен із особливою гостротою проступає в перехідні епохи» [5, 7].

Загалом варто окремо виділити теоретично-методологічні погляди цього вченого стосовно аналізу етнічних стереотипів і в історичному, і в історіографічному дискурсах, висловлені ним у другій половині 1990-х рр. Зокрема А. Мильніков, на основі аналізу етнічних міфологем, здогадів і протопіпозез, що мали місце в інтелектуальному середовищі слов'янства ранньомодерної доби, ретельно простежив еволюцію знань, як відіграла «ключову роль у становленні уявлень про виникнення слов'янської суперетнічної спільноти (етногенез першого рівня) та її диференціації на окремі етноси, об'єднані етногенетичною спорідненістю (етногенез другого рівня)» [5, 10]. Проведене дослідження засвідчило, що навіть на етапі «докласичної» науки знання слов'ян про власну етнічну історію не було тотально міфологізованим, а деякі аспекти взагалі були підтверджені невдовзі науково. Петербурзький етнолог змушений, зрештою, констатувати: «Якщо погодитися із тим, що легенди суть не підтверджені аутентичними джерелами гіпотези, то не можна не визнати, що пошуки біблійних „першопредків” слов'ян, віра у справжність так званого „привілею” Олександра Македонського або в історичність Чеха, Леха і Руса містили в собі в ілюзорній формі вірні по суті справи здогади... Чи не підтверджує це, – підкреслює автор, – припущень про те, що в епонімічних легендах відкладалась історична пам'ять, яка передавалася в дописемний період усно від покоління до покоління?» [5, 281].